

ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ СОДИР ЭТИЛИШ САБАБЛАРИ

Хўжаназарова Мақсуда Мухаммадовна

Аннотация: *Мазкур мақолада хотин-қизлар томонидан содир этилаётган жиноятлар ва уларнинг сабаблари, улар ўртасидаги жиноятчиликнинг асл муаммолари ва уларнинг ечимлари бўйича фикр-мулоҳаза юритилган.*

Калит сўзлар: *хотин, қизлар, жиноятчилик, сабаб, профилактика, олдини олиш, шарт-шароит, имкон, ҳуқуқбузарлик.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются преступления, совершаемые женщинами, и их причины, исходные проблемы преступности между ними и пути их решения.*

Ключевые слова: *женщина, предупреждение, преступления, преступность, профилактика, правонарушение, условия, причина.*

Annotain: *This article examines crimes committed by women and their causes, the underlying problems of crime between them and ways to solve them.*

Keywords: *woman, prevention, crimes, criminality, prevention, offense, conditions, reason.*

Ҳозирги кунга қадар жиноятларнинг сабабларини тушунтириш бўйича олимлар ўртасида ягона фикр шаклланмаган.

Ушбу муаммога чуқур кириш учун умуман сабабият тўғрисида бир нечта фикрларни билдириш мақсадга мувофиқдир. Сабабият – икки ёки ундан ортиқ ҳодисаларнинг ўзаро алоқадорлиги ва боғлиқлиги бўлиб, улардан бири – “сабаб”, иккинчиси – “оқибат”ни вужудга келтиради. Сабабий боғланиш реал мавжуд бўлган табиат ва жамият қонуниятидир. Ижтимоий ҳаётда сабабий боғланишлар муайян хусусиятларга эга: биринчидан, унда асосан статистик қонуниятлар амал қилади, зарурат қоида тариқасида жуда кўп тасодифлар билан боғлиқ бўлади, иккинчидан, жамият тарихан ўзгарувчан тизим бўлганлиги боис маълум даврдаги сабаблар бошқа даврда бўлмайди, учинчидан, жамиятда сабабий боғланиш орқали табиатдаги каби материя ёки энергия алмашилмайди, балки ахборот алмашилади, бундай ҳолда сабабий ўзаро алоқадорлик инсонларнинг онгида айланади, бу эса уларни мураккаблаштириш, қайта кўриб чиқиш, баъзан бузилган ҳолда қабул қилинишига олиб келади, тўртинчидан, ижтимоий ҳаётда ва фаолиятда қайта алоқадорлик, яъни оқибатнинг сабабга таъсири жуда кучлидир. Жамиятдаги сабабиятнинг хусусиятлари муаммони янада мураккаблаштиради.

Жиноятчиликнинг сабаблари деганда, ижтимоий ҳаётда жиноятни вужудга келтирувчи, уни мавжудлигини таъминловчи, ўсиши ёки камайишига таъсир

кўрсатувчи воқеа ва ҳодисалар тушунилади. Жиноятчиликнинг сабабларидан ташқари уни содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар ҳам бордир¹³¹.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 10 сентябрдаги “Жиноятларнинг сабаблари ва уларнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни муҳокама қилиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарорининг 2-бандида қуйидаги тушунчаларга таъриф берилган:

жиноятнинг сабаблари – жиноят содир этилишига олиб келган ижтимоий, руҳий ва моддий омиллар мажмуи;

жиноятнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар – жиноят содир этилишига имкон берадиган, шахс ва жамиятга боғлиқ бўлган ёки боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра юзага келувчи, танқидий жиҳатдан баҳоланувчи вазиятлар;

жиноятнинг сабаблари ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш чоралари – келгусида жиноят содир этилишининг олдини олишга қаратилган ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий, тарбиявий, тиббий ва бошқа чора-тадбирлар мажмуи¹³².

Бинобарин, жиноятнинг содир этилиши шахсда шаклланган маънавий-руҳий ҳолат (ғайриижтимоий хулқ-атвор)нинг ҳуқуқбузарлик содир этилган вақтдаги муайян ижтимоий муҳит билан ўзаро алоқага киришиши натижасида юзага келади.

Бунда шахс онгида мавжуд бўлган ғайриижтимоий хулқ-атвор жиноятнинг сабаби сифатида гавдаланса, жиноят содир этилган вақтдаги муайян ижтимоий муҳит жиноятнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароит тариқасида ифодаланади.

Мисол, 1989 йилда туғилган, Юнусобод туманида яшовчи А.А. 2023 йил 20 апрель куни тунги соат 01:00дан 02:00га қадар бўлган вақт оралиғида ўз яшаш уйининг меҳмонхонасида синглиси Ш.С. билан спиртли ичимлик истеъмол қилиб ўтирган вақтида мастлик ҳолатида ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал натижасида пичоқни Ш.С.нинг кўкрак қафасининг чап томонига ва оёғининг орқа думба соҳасига санчиб, ҳаёти учун хавфли бўлган оғир тан жароҳати етказган¹³³.

Бу жиноят ишида 1989 йилда туғилган А.А.нинг ҳамда жабрланувчи Ш.С.нинг ғайриижтимоий хулқ-атворлиги ҳамда улар ўртасида олдиндан адоватнинг мавжудлиги жиноятнинг сабаби сифатида гавдаланса, жиноят жиноятчининг уйида содир этилганлиги, тунги вақтлиги, қариндошлиги, ёнларида ҳеч ким йўқлиги, жабрланувчининг тажовуздан хабардор эмаслиги,

¹³¹ Криминология: Дарслик / Қ.Р. Абдурашулова, А.Г. Закирова, И. Исмаилов ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2023. – 354 б. Б. 40.

¹³² <https://lex.uz/docs/5623688>

¹³³ Жиноят ишлари бўйича Юнусобод суди архивидан. 125/12 рақамли жиноят иши материаллари.

биргаликда спиртли ичимлик истеъмол қилганлиги ва бошқа шу кабилар жиноятнинг шарт-шароити сифатида ифодаланади.

Юқоридаги жиноят ишида агарда опа ва сингил ўрталарида оилавий қадриятлар мустаҳкам бўлганида, улар тунгача спиртли ичимлик истеъмол қилмаганида, юзага келган келишмовчиликни қонуний йўл билан ҳал этиш кўникмаси шаклланганлигида, жабрланувчи ўзини ўзи ҳимоя қилиш усулларида хабардор бўлганида бу каби жиноят содир этилмаган бўлар эди.

Бундан кўриниб турибдики ҳар қандай жиноятнинг олдини олиш чораларини кўриш мумкин.

Чунки сабабнинг ўзи шарт-шароит билан ўзаро таъсир орқали намоён бўлади ва оқибатни келтириб чиқаради. Агарда сабаб бўлса-ю, аммо шароит бўлмаса ёки аксинча, шароит бор, аммо сабаб бўлмаса, унда ҳар иккала ҳолатда ҳам ҳуқуқбузарлик юз бермайди.

Тадқиқот давомида ўрганилган хотин-қизлар жиноятларининг содир этилиш сабаблари таъхлил қилинганда уларда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятининг пастлиги (20%), иш билан таъминланмаганлик (20%), хотин-қизлар ўртасида турли кайф-сафоларга қизиқишнинг ортиб бораётганлиги ва спиртли ичимликлар истеъмол қилишнинг кучайганлиги (11%), оилада хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг ортиб бораётганлиги (16%), оммавий ахборот воситалари (интернет, ижтимоий тармоқлар)нинг салбий таъсири (12%), ота-онаси, турмуш ўртоғларининг эътиборсизлиги (23%) сабаб бўлаётганлиги аниқланди.

Г.Ф.Гегель таълимотларида сабаб шарт-шароитни ҳаракатга келтирувчи фаол асосдир, сабабларни фақат унинг оқибати орқали тушуниш мумкин ёки аксинча, оқибатнинг табиятини фақат унинг сабаби орқали аниқлаш мумкин, чунки улар бир-бирини тақозо этади¹³⁴ деб таърифлаган.

Қолаверса, фалсафада ҳам сабаб ва оқибат – оламдаги нарса ва ҳодисаларнинг бир-бири билан алоқадорлиги, таъсири ва акс таъсирини, воқеаликка хос ана шундай муносабатлар жараёнидаги сабаб ва оқибат боғланишини ифодаладиган категориялардир¹³⁵ дейилган. Бинобарин, сабаб оламнинг ҳаракати ва бирон-бир вақт доирасида бўлган ўзгаришдан сўнг иккинчи бошқа бир натижанинг келиб чиқишини таъминловчи асосий ҳодисани англатади. Оқибат эса ҳодисалар занжирида сабабнинг таъсиридан вужудга келадиган янги ҳодиса, сабабнинг натижасидир. Ҳар бир сабаб муайян оқибатни келтириб чиқариши учун, албатта, маълум шарт-шароит зарур бўлади. Лекин, шарт-шароит оқибатнинг сабабини англатмайди. Шарт-шароит муайян оқибатнинг рўй беришига таъсир кўрсатувчи ҳолат бўлиб, сабабнинг оқибатга

¹³⁴ Гегель Г.Ф. Работы разных лет: В 2-х т. – М., 1973. Т. 2. – 107-б.

¹³⁵ Юсубов Д. А. Фалсафа: Дарслик / Д.А. Юсубов, Х.Б. Саитходжаев, А.А. Мавлянов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. – 292 б. Б. 157.

айланишида ўзига хос роль ўйнайди. Сабабсиз ёлғиз шарт-шароитнинг ўзи оқибатни келтириб чиқармаслиги¹³⁶ исботланган.

С.Б. Хўжақулов ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларига криминологик нуқтаи назардан ёндашиб, шахс онгида мавжуд бўлган ғайриижтимоий хулқ-атвор ҳуқуқбузарликнинг сабаби сифатида гавдаланса, ҳуқуқбузарлик содир этилган вақтдаги муйян ижтимоий муҳит ҳуқуқбузарликнинг содир этилишига имкон яратган шарт-шароит¹³⁷ ҳисобланишини билдирган. У тарғибот-ташвиқот ишлари ва жамоатчилик назоратининг етарли эмаслиги бу «сабаб» эмас аксинча «шароит»¹³⁸ деб тушунади.

Ш.Р.Ғофуров «уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари – ушбу ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини тақозо қиладиган, уларни озиқлантирадиган, кўпайишини таъминлайдиган воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг йиғиндиси; уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликларга имкон бераётган шарт-шароитлар – ушбу ҳуқуқбузарликларни бевосита келтириб чиқармайдиган, лекин уларнинг содир этилишига кўмаклашадиган воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг мажмуи ҳисобланади»¹³⁹ деган таърифни берган. Бунда муаллиф сабабни ҳам шароитни ҳам воқеа, ҳодиса ва жараёнлар йиғиндиси деб таснифлаган, бизнинг фикримизча эса, воқеа, ҳодиса ва жараёнлар йиғиндиси фақатгина сабаб бўлиши мумкин, шароит эса жиноятлар содир этилишига имкон берадиган ҳолатлар ва вазиятлар йиғинидиси деб ҳисоблаймиз.

В.А.Серебрякова “Жамият ривожланишининг ҳар бир босқичи қонуний равишда хотин-қизларнинг шахс сифатидаги ҳолати ўзгаришига олиб келади. Бундай алоқа жинсий қилмишлар соҳасида ҳам мавжуд. Хотин-қизлар бандлиги ва улар томонидан содир этилган жиноятлар ўртасида маълум боғлиқлик кузатилади. Бундан хотин-қизлар жиноятчилигини ва умуман жиноятчилик муаммосини муайян тарихий шарт-шароитларни эътиборга олган ҳолда ўрганиш керак, деган муҳим методологик принцип келиб чиқади. Муайян ижтимоий вазиятларнинг таҳлилигина мазкур мураккаб муаммони ҳал қилиш имконини беради”¹⁴⁰. Бунда муаллифнинг жамият ривожланиши хотин-қизлар жиноятчилигига таъсир қилиши ҳақидаги фикрига қўшилиш мумкин, дарҳақиқат 20-30 йилги хотин-қизлар жиноятчилигидан бугунги кундагиси

¹³⁶ Фалсафа асослари. (Тузувчи ва масъул муҳаррир: Қ.Назаров). – Т., «Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2005. –384 б. Б. 180-181.

¹³⁷ Хўжақулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): юрид. фан. док. ... дис. – Т., 2018. – Б. 93.

¹³⁸ Хўжақулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): юрид. фан. док. ... дис. – Т., 2018. – Б. 93.

¹³⁹ Ғофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): : юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси – Т., 2019. – Б. 26.

¹⁴⁰ Серебрякова В.А. Криминологическая характеристика женщин-преступниц//Вопросы борьбы с преступностью. –М., 1971, №14. С. 5.

фарқ қилади, жумладан ҳозирда улар томонидан босқинчилик, фирибгарлик, қотиллик каби жиноятларнинг содир этилаётганлигини мисол қилиб кўрсатиш мумкин.

Хотин-қизлар жиноятчилиги сабаблари юзасидан ҳам кўплаб фикр ва мулоҳазалар билдириб ўтилган бўлсада, уларнинг асосий мазмуни жиноятларнинг турларига қараб билдирилган.

Жумладан, XX асрнинг 30-йилларига қадар хотин-қизлар томонидан зўрлик ишлатиб содир этилган жиноятларининг сабаблари асосан биологик, ирсий омиллар билан изоҳланиб келинди¹⁴¹. Бироқ, шу билан бирга, жиний типларнинг фақат физиологик жиҳатларини баҳолаб қолмай, уларнинг дунёни ҳис қилиш ва атроф муҳитни идрок этиш соҳасини ўрганишга ҳаракат қилинган асарлар ҳам пайдо бўла бошлади. Бошқача айтганда, жиноятчи хотин-қизларнинг шахсини ўрганишда яна бир йўналиш психологик йўналиш вужудга келди.

В.А.Внуковнинг фикрича, «биологик маълумотлар, уларга қай даражада танқидий ёндошилмасин, маълум ижтимоий таъйиқ таъсирида ҳаракат қилишда хотин-қизларнинг физиологияси эркаларникига нисбатан таъсирчанроқдир. Бошқача айтганда, ўз реакцияларида хотин-қизлар уларнинг психологик устқурмасидан ҳам кўра физиологик илдизларига яқинроқ туради. Уларнинг ҳаракатларидаги кескинликнинг сабаби ҳам шундан келиб чиқади»¹⁴².

Ундан ташқари хотин-қизлар томонидан содир этилаётган жиноятларнинг тури бўйича таҳлил қилиш ҳам жиноятнинг сабабларини тушунишга ёрдам беради. Масалан, деярли барча ҳолларда аёллар томонидан содир этиладиган одам савдоси, айниқса, болалар савдосининг кенг тарқалаётгани энг глобал муаммолардан бири ҳисобланади. Ушбу муаммо ривожланишининг асосий омиллари ривожланиш даражасининг пастлиги, қашшоқлик, иқтисодий тенгсизлик, кам таъминланганлик, билим даражасининг пастлигидир.

Бу каби воқеа-ҳодисаларнинг ҳаётимизда тобора кўпайиб бораётганининг асл сабабини қидирадиган бўлсак, яна гап ўша тарбияга бориб тақалаверади. Айрим оилаларда тарбиядаги сустлашув, ғарбдан кириб келган нотаниш ғояларни сезмаслик, фарзандида туғилган янгича фикрлаш дунёсини тўғри йўналтира олмаслик ҳам келажакдаги катта муаммоларга замин яратяпти. Баъзи оналаримиз қизларига фарзанд кўриш ҳисси энг олий бахт эканини англатмаяпти.

Ўз чақалоғини ўлдириш нафақат турли тарихий даврларда, балки бир даврнинг ўзида ҳар хил баҳоланган жиноятлардан биридир. Ушбу жиноят эркак жинсли шахсдан фарқли аёлларга хос жиноят ҳисобланиб, бунда аёлнинг биологик, психологик хусусиятлари, хулқ-атворини ҳисобга олсак, одатда,

¹⁴¹ Исмаилов И. Криминология. Умумий қисм: ИИБ олий таълим муассасалари учун дарслик / И. Исмаилов, Қ. Р. Абдурашулова, И. Ю. Фазилов; Масъул муҳаррир Ш.Т. Икрамов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2015. – 14 б.

¹⁴² Внуков В.А. Жещцинн-убийць!. Убийства и убийцн. М., 1928. С. 191-249.

аёллар ўта таъсирчан, ҳис-туйғуларга бой бўлади. Бу беқарор руҳий жараёнлар туғруқ жараёнида сезиларли даражада кучаяди. Бундан ташқари, аёлларда неврозлар ва психопатиялар даражаси ҳам анча юқори бўлади. Буларнинг барчаси биргаликда онанинг ўз чақалоғини ўлдиришига сабаб бўлиши мумкин.

Аёлнинг боладан қутулиш нияти уни қасддан ўлдириш жиноятига айланишига имконият яратувчи бир қанча субъектив ва обектив омиллар мавжуд. Булар:

- никоҳсиз бола туққани учун атрофдагиларнинг қоралашидан кўрқиш ҳамда уялиш;
- боланинг отаси, ўз қариндошлари ёки бошқа шахслар онани ўз чақалоғини ўлдиришга оғдириши;
- ота-онасининг салбий муносабатидан кўрқиш;
- жиний ҳомила тушириш билан шуғулланувчи шахсларнинг оғдириши;
- ҳомиладорликнинг олдини олиш, ҳомилани даволаш муассасаларида тушириш имкониятига доир махсус тиббий билимларнинг йўқлиги;
- сўққабош она болани тарбиялашда моддий ва маънавий қийинчиликларга дуч келишини тушуниш, ҳомиладор аёллар ва сўққабош оналарга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатилиши ҳақида зарур ҳуқуқий билимларнинг йўқлиги.

Хотин-қизлар ўртасида жиноятчиликка қарши курашиш, айниқса чақалоқ савдосининг олдини олиш юзасидан овул ва маҳаллаларда мунтазам равишда тарғибот ишлари олиб борилмоқда. Хусусан, оғир турмуш шароитига тушиб қолган хотин-қизлар аниқланиб, уларга тегишли ижтимоий ёрдам кўрсатилмоқда.

Хотин-қизлар томонидан содир этилаётган жиноятлар сони ортиши ва камайиши сабабларини таҳлил қилиш, профилактик чораларни ўтказиш устуворлигини белгилаш мумкин. Ушбу умумий қоида хотин-қизлар томонидан ғараз мақсадларда зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларга ҳам тааллуқли¹⁴³.

Бунинг асосий сабаблари сифатида қуйидагиларни келтириб ўтиш мумкин, *биринчидан*, хотин-қизларнинг дунёқарашидаги ўзгаришлар, хусусан уларнинг чет эл маданиятини ўрганиб бориши натижасида уларга менталитетимизга зид бўлган **“оммавий маданият”**нинг салбий таъсирларининг ошиб бораётганлиги; *иккинчидан*, хотин-қизлар эҳтиёжларининг ошиб бораётганлиги; *учинчидан*, бошқарув соҳасидаги камчиликлар, хусусан айрим раҳбарлар томонидан хотин-қизларни иш ёки ўқишга қабул қилиш жараёнидаги салбий қарашлари; *тўртинчидан*, хотин-қизлар ўртасида ишсизликнинг юқорилиги; *бешинчидан*, хотин-қизларнинг юқори маош тўланадиган оғир касблар, жумладан

¹⁴³ К.О.Миршаева. Хотин-қизлар жиноятчилиги тушунчаси ва унинг ўзига хос хусусияти.//Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали. ISSN 2181-9130, Doi Journal 10.26739/2181-9130, 7-жилд, 2-сон, Т.-: 72 б. 2017-йил

чилангарлик, устачилик, қурувчилик ва бошқа шунга ўхшаш касбларни эгаллашларидаги мавжуд тўсиқлар.

Ўз қобилиятини намоён этиш имкониятининг йўқлиги, ишсизлик, турмуш даражасининг пасайиши, шунингдек оилавий қадриятларга қизиқишнинг сусайиши шунга олиб келмоқдаки, хотин-қизлар баъзан тирикчилик учун маблағлар топишга уриниб, жиноят йўлига кирмоқдалар. Тўғри, жиноятчи хотин-қизлар кўпинча товламачилик, фирибгарлик, ўғрилик, харидорларни алдаш каби жиноят турларини танлайдилар. Талончилик ва босқинчилик жиноятларида улар кам иштирок этадилар. Бироқ йилдан йилга вазият ўзгармоқда ва хотин-қизлар эркакларни бу жиноятлар бўйича ҳам «қувиб етмоқдалар».

Статистик маълумотларга таянадиган бўлсак аёллар томонидан 2021-2022 йиллар оралиғида 160 та товламачилик, 435 та безорилик, 4750 та фирибгарлик, 2800 та ўғирлик жиноятлари билан бир қаторда 150 дан ортиқ талончилик ва босқинчилик жиноятлари содир этилган¹⁴⁴. Бу эса аввалги йилларга қараганда сезирарли даражада юқоридир.

Хулоса қилиб айтдадиган бўлсак, хотин-қизлар ўртасидаги жиноятчиликни олдини олиш учун хотин-қизлар жиноятчилигини мунтазам таҳлил қилиш ва илмий тадқиқотларни янада кучайтириш орқали улар томонидан содир этиладиган жиноятлар профилактикасини самрадаорлигини ошириш юзасидан илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш механизмини ва улар томонидан айрим турдаги жиноятлар, хусусан одоб-ахлоқ доирасидаги, оила-турмуш соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этилиши ҳолатларининг кўпайиб бораётганлиги сабабли қуйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим *биринчидан*, хотин-қизларнинг оиладаги ролини кучайтириш чора-тадбирларини амалга ошириш; *иккинчидан*, мактабларда 4-6-синфларда синфдан бошлаб “исломда қизлар одоби”, “қизлар одоби” каби фанлардан дарслар ташкил қилиш; *учинчидан*, маҳаллаларда хотин-қизлар фаоллари ва бошқа маъсул ташкилотлар томонидан тасдиқланган ойлик режалар асосида хотин-қизлар ўртасида тарғибот-ташвиқот ишларини ташкил этиш; *тўртинчидан*, туман-шаҳарларда жиноят содир этиб жазо ўтаб қайтган хотин-қизларни реабилитация қилувчи алоҳида марказлар ташкил этиш ва фаолиятини йўлга қўйиш лозим.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови / Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси // <https://president.uz/uz/lists/view>.

¹⁴⁴ Статистик маълумотлар тахлили.

2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси // URL:
<http://www.lex.uz;>

3. Гордеев А.Ю. К вопросу о положительном опыте предупреждения преступлений в зарубежных странах // Matters of Russian and International Law. – 2017. – Vol. 7. – P. 117.

4. Турсунова О.А. Вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликнинг олдини олиш бўйича профилактик чора-тадбирлар // Ҳуқуқшунослик истиқболлари: Илмий мақолалар тўплами. – Т., 2015. – Б. 227.

5. Криминология: Дарслик / Қ.Р. Абдурасулова, А.Г. Закирова, И. Исмаилов ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2023. – 354 б. Б. 40.

6. <https://lex.uz/docs/5623688>

7. Гегель Г.Ф. Работы разных лет: В 2-х т. – М., 1973. Т. 2. – 107-б.

8. Хўжақулов С.Б. Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): юрид. фан. док. ... дис. – Т., 2018. – Б. 93.

9. Ғофуров Ш.Р. Уюшмаган ёшлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини такомиллаштириш (Ички ишлар органлари фаолияти мисолида): : юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси – Т., 2019. – Б. 26.

10. Серебрякова В.А. Криминологическая характеристика женщин-преступниц//Вопросы борьбы с преступностью. –М., 1971, №14. С. 5.

11. Исмаилов И. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик / И. Исмаилов, Қ. Р. Абдурасулова, И. Ю. Фазилов; Масъул муҳаррир Ш.Т. Икрамов. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015. – 14 б.

12. К.О.Миршаева. Хотин-қизлар жиноятчилиги тушунчаси ва унинг ўзига хос хусусияти.//Ҳуқуқий тадқиқотлар журналі. ISSN 2181-9130, Doi Journal 10.26739/2181-9130, 7-жилд, 2-сон, Т.: - 72 б. 2017-йил.